

LAMIJA HADŽIOSMANOVIĆ – SALIH TRAKO

(Sarajevo)

ŠEHRENGIZ ADLI ČELEBIJA O MOSTARU

Šehrengiz kao žanr medievalne turske književnosti u novije vrijeme izaziva različite polemike. Ova književna vrsta, koja spada u tursku divansku poeziju¹, još nije u svim njenim segmentima dovoljno istražena i objašnjena. Čak i o porijeklu šehrengiza postoje razne pretpostavke i književna historija do danas nije dala svoju posljednju riječ. Stoga bi trebalo da se nauka i književna kritika² više pozabave ovim problemom, da bi se neke dileme oko ove vrste spjevova rasvijetlile, tim prije što postoji nekoliko objavljenih šehrengiza o našim gradovima, čiji su autori pjesnici našeg porijekla³.

Teško je decidno tvrditi šta je šehrengiz, jer i u samoj definiciji ove vrste pjesništva postoje nejasnoće.

Historičar turske književnosti Agah Sîrri Levend, objašnjavajući šehrengiz, zaključuje da je ova vrsta spjeva napisana s ciljem da se opišu ljepote jednog grada i njegovih mladića i djevojaka, da bi nešto kasnije zaključio da je to svaka pjesma koja daje opis jednoga mjesta ili njegovih stanovnika⁴. Po drugima, opet, to je književna vrsta na turskom ili perzijskom jeziku u kojoj se hvale ili kude stanovnici nekog grada i koja svojim sadržajem izaziva uzbuđenje i ogovaranje.⁵

Agah Sîrri Levend nastanak šehrengiza stavlja u šesnaesto stoljeće i kaže da je prvi šehrengiz napisao ili Mesîhî iz Prištine ili Bâlikesirli Zâtî (umro 1546).⁵

1. *Divanska poezija* – (klasicizam i neoklasicizam) rođena je na dvoru zajedno sa Imperijom, s njom i umire. Njeni stvaraoci su je od naroda udaljivali, pa mjesto da postane izraz socijalnih problema, obezbjeđivali su joj ljepotu forme i pjesničke figuracije, te je i motivom¹ i načinom izraza otuđivali od običnog čitaoca. Ali, to nije, kao što su neki tvrdili, bio zanatski posao, nego je zahtijevao talenat i vještinu. To je poezija metaforike i simbola, čija je muzička intonacija inspirisala mnoge pjesnike.

2. Između ostalih, o ovoj vrsti spjeva, odnosno poeziji o našim gradovima, pisali su: Mehmed Handžić: *Sarajevo u turskoj pjesmi*, GIVZ Sarajevo, 1943, str. 273; Omer Mušić: *Dvije turske pjesme o Sarajevu*, GIVZ Sarajevo, 1962, 10–12 i 1963, 1–2; Isti: *Mostar u turskoj pjesmi iz XVII vijeka*, POF XIV–XV/1964–65, Sarajevo, 1969, str. 73–101; Vančo Boškov: *Šehrengiz u turskoj književnosti i šehrengiz o Mostaru*, Radovi Filozofskog fakulteta, Knjiga VI, 1970–71, Sarajevo, 1971, str. 173–211. (Separat)

3. *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul, 1958.

4. V. F. Büchner u *Islam Ansiklopedisi*, Cilt XI, str. 192, koji se poziva na Browne: *Persian Literature in modern Times*, str. 237; Gibb: *History of Ottoman Poetry*, II, str. 232.

5. Agah Sîrri Levend: *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Ankara, 1973.

Šehrengiz koji opijeva ljepotu grada i njegovih mladića i djevojaka počinje obično kraćim *munadžatom* (oda Bogu), kojim se pjesnik obraća Bogu s molbom da mu oprostí grijehe, jer zaboravlja na molitve i vjerske obaveze, da bi u jednom, skoro kroki crtežu, vještom igrom riječi, prešao na okosnicu spjeva – opis grada i njegovih viđenijih žitelja. Na kraju, pjesmu završava dijelom, koji se naziva *Hatime* (završno pjevanje).

Prema tome, šehrengiz obično se sastoji iz tri dijela: *Prolog, Osnovna tema i Epilog*. Međutim, naš šehrengiz pokazuje da to nije obavezno.

Ako bismo uzeli kao tačan navod da je Mesihi (1470?–1513) autor prvog šehrengiza u turskoj književnosti, onda bi to bio kraj petnaestog i početak šesnaestog stoljeća. Ovaj pjesnik, rodóm iz Prištine, veoma slikovito je opjevao ljepote grada Jedrene, koristeći se jednostavnim i narodu razumljivim jezikom.⁶

Iako gotovo svi historičari turske književnosti naglašavaju da je to čisti turski produkt, više smo skloni da povjerujemo da je *šehrengiz* u tursku divansku književnost stigao preko perzijske, jer je kod Perzijanaca neka vrsta *šehrengiza* ili *šehrašuba* nastala ranije.⁷ I etimologija kovanica šehrengiz i šehrašub je perzijskog porijekla, i može nas, donekle, podržati u ovom mišljenju.

Šehrengiz u turskoj književnosti po stilu, jeziku i motivu razlikuje se od ostalih vrsta divanske poezije. Istina, i u ovom pjesničkom žanru dominira metaforika i simbolika, ali tematikom i lako razumljivim jezikom bliži je i manje obrazovanom čitaocu.

Neki istraživači šehrengiza, zanemarujući zakone divanske poezije, pokušavali su da dokažu da ova vrsta poezije nosi u sebi elemente homoseksualnosti i da je njen osnovni motiv realna ljubav između dva muškarca.

Ne čini nam se dovoljno naučno utemeljena tvrdnja M. Izzeta, koji je u svojoj diplomatskoj radnji, pod naslovom *Şehrengizler* (Šehrengizi), između ostalog, naveo da šehrengiz predstavlja »priznanje grijehova čije težište počiva na homoseksualnosti i seksualnom životu.«⁸ Da li je Izzet želio da bude originalan, pa je u jednoj poeziji simbolike tražio nešto čega, po našem mišljenju, nema ili je bio pod utjecajem svog autoriteta Agah Sírri Levenda, teško je reći. Vjerovatno je Izzet svoja razmišljanja zasnivao na nekim Levendovim reminiscencijama, koji smatra da pjesnik u šehrengizu ne obraća veliku pažnju umjetnosti nego vodi računa o svojim osjećanjima.⁹

I među našim turkolozima bilo je onih koji nisu dovoljno kritički prišli ovom problemu, nego su u ovoj vrsti poezije tražili i iznalazili elemente

6. Pjesnik Mesihi je u mladosti došao u Istanbul i tamo se školovao. Postao je divan-katib Hadim Ali-paše, čiji je bio štíćenik. Živio je boemski i pjevao kaside u pohvalu značajnih ličnosti. Spjevao je Divan pjesama, spjev Gül-i sadberg (Ruža sa stotinu latica) i Šehrengiz o Jedreni koji sadrži: munadžat – 32 bejta, opis prirode – 22 bejta, opis ljepotana i ljepotica – 69 bejtova i završno pjevanje – 11 bejtova. (*Islam Ansiklopedisi*, VIII, Istanbul, 1960, s. 126.)

7. Ahmed Gülçin Mañni: *Şahrāšūb dar šū‘i fārsī*, Teheran, 1968, str. 8.

8. Citat po Vanči Boškovu: Nav. rad, str. 74.

9. Agah Sírri Levend: *Türk Edebiyatında*. . . , str. 13.

realne, ali devijantne ljubavi. Tako, recimo, Vančo Boškov, koji je izučavao šehrengiz kao književnu vrstu, njegovu ulogu i porijeklo, s pravom zaključuje da se historija savremene turske književnosti odnosi prema šehrengizu s dosta negiranja i »da se on nalazi u ulozi anatemisanog književnog djela banalnog sadržaja.« Međutim, Boškov dovodi u vezu s objektom pjesme konkretnu ljubav između dva muškarca: »Pjesnik je suviše jasan, suviše decidan kada govori o ovoj svojoj ljubavi, koja nema nikakve veze sa ljubavlju u tesavvufu (isl. misticizam),«¹⁰ kaže autor.

Posmatrati ovako šehrengiz, koji se, istina, i motivom i lakorazumljivim jezikom razlikuje od drugih spjevova u divanskoj poeziji, čini nam se da je dosta pojednostavljeno. Iako se stvaralac šehrengiza često neposredno obraća objektu svoje pjesme i za to vrijeme neuobičajeno laganim stilom saopćava svoje oduševljenje prema gradu i njegovim ljepotama i ljepoticama, mislimo da time iskazuje bezgraničnu ljubav prema *Vječnoj Istini*. Jer, ako se zna da je ljubav okosnica lirsko-mističkog stiha, tačnije tesavvufske poezije, koja je tada dominirala divanskim pjesništvom, onda objekt pjesnikove ljubavi moramo jedino tumačiti kao simbol:

»Otkako je srce postalo rob vladara ljubavi,
Ono daje svoju dušu za taj lijek ljubavi.

Otkako je ljubav našla u mom srcu istrajnosti,
Ona je dala život ovom mom mrtvom tijelu.«¹¹

Osim toga, još nekoliko značajnih elemenata, koje nosi divanska poezija toga vremena, a samim tim i šehrengiz kao jedna od njenih književnih vrsta, potkrepljuje naše uvjerenje da se tu ne radi o izrazu pjesnikovog devijantnog shvatanja ljubavi i da takve zaključke ne možemo bezrezervno prihvatiti.

Kao što rekosmo, ljubav je pokretačka snaga lirsko-mističkog pjesništva, a divljenje ljepoti mladića jednoga grada je, u stvari, oduševljenje ljepotom koju Bog stvara, jer sufije iskonski teže ljepoti, uzimajući kao svoj životni moto izreku: Inna Allaha ğamîlun, yuhibb al-ğamâl (Bog je ljepota i voli ljepotu).

S druge strane, čulno i duhovno u divanskom stihu, pa svakako i u šehrengizu, javlja se kao simbioza u kojoj je čulno privid, a u stvari dominira metafizički doživljaj svijeta. Duhovni put je izražen simbolima ovozemaljskog, što je i jedini način na koji se može protumačiti duhovno. Iako je šehrengiz s nešto očiglednijim motivom nego što je to inače u divanskoj poeziji uobičajeno, pa izgleda kao pjesma svakodnevnice, ipak je on višetumačan i višeznačan.

Autori šehrengiza su obično bili po svom opredjeljenju sufije, ili bar pjesnici naklonjeni sufizmu.

Pošto se ove vrste spjevova često posvećuju sultanima, postavlja se pitanje da li bi se mogli u ime vladara pisati stihovi s motivom realne devijantne ljubavi?!

10. Vančo Boškov: Nav. rad, str. 5

11. Prevod: Vančo Boškov; Nav. rad, str. 206.

Možda bi trebalo obratiti pažnju i na imena mladića koji su objekt pjesme. Obično su to ili jedno od 99 božjih imena, ili imena vjerovjesnika, ili, pak, njegovih ashaba (sljedbenika). Naravno, ukoliko autor ne imenuje svoje savremenike, umjetnike ili ljude od pera i nauke.

I munadžat, koji je često uvodni dio ove vrste spjeva, uvjerava nas da se pjesnik ne bi mogao najprije obraćati Bogu, da bi odmah zatim prelazio na mladiće kao objekat svoje realne ljubavi.

Međutim, ovo su samo neke teze koje bi trebalo naučno potvrditi ili odbaciti kao neosnovane. Svakako, to će biti moguće kada se prikupe i sadržajno pod lupu stave šehrengizi u turskoj i našoj književnosti na turskom jeziku.

*

O šehrengizu, koji su stvarali pisci na turskom jeziku, objavljeno je do sada nekoliko radova, koji su rasvijetlili donekle ovo pitanje.¹² Autori ovih radova donosili su u svom prevodu ili prepjevu spjevove o našim gradovima, pa smo se uvjerali da su pjesnici šehrengiza kod nas bili ne samo daroviti, već poznati i priznati pjesnici u svoje vrijeme.

Boškov u spomenutom radu, koji se bazira na ozbiljnim i vjerodostojnim, ali na neobičan način interpretiranim izvorima, donosi, kako je sâm naslovio, *Šehrengiz pokojnog Derviš-efendije, Mostarca*.

Hadži Derviš, autor šehrengiza koji objavljuje Boškov u svom prevodu i za kojeg veli da se o njegovom životu ne zna ništa, u stvari je hadži Derviš Žagrić, savremenik mostarskog pjesnika Derviš-paše Bajezidagića za koga Šabanović kaže da je naš najveći pjesnik »u osmansko-turskoj književnosti na kraju 16. stoljeća.«¹³ Žagrić je, istina, manje darovit od Bajezidagića, koji mu je bio uzor, pa je pokušavao da pjeva *nazire* (paralele) na Bajezidagićeve pjesme. Taj mostarski pjesnik s kraja šesnaestog i početka sedamnaestog stoljeća spjevao je, s dosta uspjeha, šehrengiz o Mostaru i kasidu o Sarajevu.

Žagrić u šehrengizu o Mostaru nadahnuto pjeva o ljepoti mostarskih mladića, koristeći uspjele usporedbe, alegorije i simbole:

»Ali ja sam lud za jednim, lice tog poput vile liči na mjesec.

Njegovo časno ime je *Selim* (podvukli L. H. i S. T.)

Njegovo milo lice je *sāmō* sunce.

Čelo tog (poput) mjeseca je puni mjesec, a njegove obrve su mihrab mog mjesta za molitvu.

Taj, sokolovih očiju, grabi pticu srca kada ju je iznenada izabrao. . .«¹⁴

12. Vidi bilješku 2.

13. Hazim Šabanović: *Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973, str. 116.

14. Vančo Boškov: Nav. članak, str. 205.

*

Za naš šehrengiz, također o Mostaru, tačnije o znamenitijim ljudima ovoga grada, sasvim je primjenljiva definicija: »Šehrengiz je pjesnička vrsta u divanskoj književnosti, napisana u formi kaside u svrhu pohvale ili pokude kojom se želi uzbuditi sredina i izazvati razni komentari, priče i prepričavanja.«¹⁵

Ovaj *Šehrengiz o uglednicima Mostara*, čiji je autor opet savremenik Derviš-paše Bajezidagića, pjesnik Adli Čelebi, Mostarac, uzeli smo iz rukopisnog djela Saliha Hadžihuseinovića Muvekkita: *Bosna ve Hersek Tarihi*,¹⁶ koje je prepisao Muhammed Enveri Kadić¹⁷ i na marginama ili iza cjelinâ Muvekkitovog teksta dodavao razne značajne kulturološke bilješke, koje se odnose na to vrijeme ili događaje. Kadić je također bilježio mnogo stihovana spomen-obilježja i pjesme Bosanaca i Hercegovaca, koji su u vrijeme osmanske vladavine na ovom tlu pisali najviše na turskom, a onda i na druga dva orijentalna jezika. Tako je nastala Kadićeva proširena i dopunjena verzija Muvekkitovog djela.

O autoru šehrengiza, koji donosimo u našem prepjevu, nemamo puno podataka. Zna se da se zove Adli Čelebi, sa punim imenom Adli Husam Čelebi Šahinzade i da je živio oko 1592. Rođen je u Mostaru. Pjevao je na turskom jeziku. U svoje vrijeme bio je poznat pjesnik. Njegove pjesme se nalaze razasute po raznim međžmuama (zbornicima). Koliko se do sada zna, iza sebe nije ostavio divan.

Pjesnik u ovom spjevu veoma plastično i sugestivno daje atmosferu Mostara i njegovih viđenih i učenih ljudi toga vremena. Duhovito i inventivno se obraća svakom ponaosob. Objekat pjesnikovog interesovanja su, kao što smo vidjeli, mostarski ugledni građani, čije dobre i loše osobine stavlja pod svoju pjesničku lupu. Tu se spominju i neki poznatiji pjesnici.

15. Seyit Kemâl Karaaliöglu: *Ansiklopedik Edebiyat sözlüğü*, Istanbul, 1978, str. 697.

16. Salih Sidki Hadžihuseinović, više poznat kao *Muvekkit*, rođen u Sarajevu početkom 19. st. Poslije završenog nižeg i srednjeg obrazovanja, učio je kod nekog turskog oficira u Sarajevu elemente astronomije na kojima se temelji utvrđivanje tačnog vremena, pa je nakon te vrste naukovanja imenovan za prvog muvekkita Gazi Husrev-begove muvekkit-hane, koja je podignuta 1859. godine, a istovremeno je bio bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke. Posebno se istakao radom na historiji Bosne, pa je napisao djelo *Bosna ve Hersek Tarihi* koje je na žalost do danas u rukopisu. Umro je 1888. godine u Sarajevu. (Više: Hazim Šabanović: *Književnost...*, str. 592–599).

17. Muhamed Enveri Kadić (Sarajevo 1855–1931). Od 1871. do 1923. obavlja razne činovničke dužnosti. Svoj cijeli radni vijek Kadić je posvetio svom radu na povijesti Bosne, pa je građu koja je zanimljiva za historiju ovih prostora i kulturno-književna nastojanja bosansko-hercegovačkih Muslimana vrijedno bilježio i tako je nastala Kadićeva *Kronika* u 28 tomova u rukopisu. Kadić je bio autor i nekoliko stihovanih kronograma na turskom jeziku. (Više: Fehim Nametak: *Kadićev Zbornik kao izvor za proučavanje književne građe*, III Program Radio-Sarajeva, Sarajevo, juli-avgust 1982, XI, 38, str. 438–477; Isti, *Književnost bosanskohercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, III Program Radio Sarajeva, Sarajevo, god. VII br. 19, Sarajevo, 1978, str. 571).

۱۰۰۰ سنهسی تاریخنده و موستارلی درویش پاشا وقتنده
 موستار شهری شعراسندن بولنمش اولان شاهین زاده عدلی
 مخلصیه معروف بولنان حسام حلبینک موستار معتبرانی حقنده
 نیجه لطائفی مشتمل مکتوب صورتیدر

ندن جانبخشی اولدای ای صبا بو جسم بی جانک
 پیامکی کتوردک موستار روح لفظانانک

یتش عیسی دم اول بولسون حیات نو دل مرده
 خبرلر ویر صفا و صحتندن جمله اعیانانک

منیری سخنور ازکیایه درس لر دیرمی
 کزین اهل عرفان یعنی استادی بو شیدانانک

دخی مفتی افندی مشکن خلقک ایدرمی حل
 او مهر آسمان فضل و پرتوبخشی دنیانانک

ندر حال شریفی قاضی شهر فلک قدرک
 مقرر عدلله فاروقیدر کردون کردانانک

جراغ شعله بخش فضل و اهل دانش و بینش
 حیقارمی دمدم اشعاری سامی سخندانانک

یا اسماعیل افندی مرشد و شیخ مذاق اهلی
 سرین قربان ایدرمی عید وصلنده جوانانانک

شریعت عرصه سینک پهلوانی تابی ذی تاب
 بورمی نیجه سن ارباب ظالم و اهل عصیانانک

کوزلر مبتلاسی شعسی زاده اول سخا پیشه
 خریداریمی جانلیه کجه جی زاده عثمانانک

کیجه کوندر سعادت خانه سنه جمع اولور اخوان
 مورق برشلری ینمکده می محمود نیشانانک

تجرد عالمینا خسروی درویش عشق آیین
 یومعی ماسوا نقر می عشقیله باخانک
 کماله ایردروب فنن مجازی؟ حقایق کوی
 کورمی نغم حالتبخشله سلمانن دورانک
 تصدربه بلاسی وارمیدر صالح افندیکنک
 دامام ثقلتن حکمکه حامی نیکه اخوانک
 محمّد کتخدانک خانه سنده بحد علم اولوب
 همیشه فتح اولورمی مشکلی تفسیر قرآنک
 وظایفه ایچون اولورمی درسخانه درسنه حاضر
 خطیب خوب الحان و بلند آوازی کیوانک
 سلیمانیه حالی نولدی ابراهیم افندیکنک
 مکافات ایتدیعی حق بی سبب کدوکی خسرانک
 اسن اولسون ابد موسی دده زاده که هر خسته
 شفا بولور دم پاکندن اول نطق مسیحانک
 محقق قهوه خانه کوشه سندن اولمیوب اکسک
 مقیدی تمام اکسکلکن دوتقله یارانک
 رحیقسی جان بغشلارمی قلب پژمرده حاللا
 اغا زاده دریمی کجسه برش روح بخشانک
 نشان ویررمی اشعار غلامیدن عجب شعری
 فرازی؟ قلیل الغهم و یاوه کوی و نادانک
 دامام سوختگان سینه یانغین ینارلر می
 جمال شمعنه پروانهوش بربر جوانانک
 فضائل کسبنه ساعی می مویی سخن پسرور
 معارف بحرینه درّی کلی گلزار عرفانک

خلف سرّ پدر در چون عبیدی به روشن اولدر
 کولکدن طالبی اوله همیشه نظم و انشانک
 سووب بر یوسف ثانی فراقندن کوزی یاشی
 آقرمی دمدم یعقوب و ش اسحاق نالانک
 عباد مخلصینک ایتدیکی قوللق ایجون یارب
 آیرمه قوللغندن بن قولکی اول شاه خوبانک
 جمالی کیی تکمیل کمال ایتدیمی سعدالدین
 کل انصاف ایت دکلمی ملا خنکاری بودورانک
 کیمکه صالینور باغ ملاحت سروی عبیدی شاه
 قوللقدن عاشق شیداسی یز اول ورد رعنانک
 حسن خانک یزید اغیارله سیری مقرر می
 جفا زهریله بغری خونمی عشاق شیدانک
 قلیجی زادهک عاشقلمی منت بیلورلمی
 شهید تیغ عشق اولمق او شوخ کیم دلارانک
 پریشان خاطر دن آکزمی قور زاده هیـــــــــ
 شکار دام زلفیدر کولک مرغی ازل آنک
 قوابل زمره سینک شهلوندی خوشمی ابراهیم
 کمال اهلنه راغب همنشینی اهل عرفانک
 اراذله صالینورمی جاووزاده دین آفت
 بو عیبی اولمسه حقا نظیری یوغیدی آنک
 ظریف عمر رخنی الان نکاریله مقید می
 کوززتدیرمی کیجه کوندوز گذزکاهنی نسوانک
 قدیمی غمکسارم دمدم محمود یک خوشمی
 دلیری ضرب و حربک یوکرکی میدان هیجانک

دامادم خاطر و عامه خانه‌سنده خوان احسانی
 جکیلورمی سکندرزاده ابراهیم اغانسک
 همیشه استقامت سمته مایلی حاجی بسک
 روادر اولسه نامی مستقیم اول مرد داناسک
 کیدوب عقابیه بی‌نام و نشان اولمش معمایلی
 حیقارمشکن جهانده نام حلنده معمانسک
 چراغ بزم عرفان انطافسن استماع ایتسک
 دورلمش دفتر عمری شهابی سخندانسک
 اوچورمش مرغ جانن قلعه تندن اجل طویلی
 ایدوب زیرو زیر باروی عمرن احمد اغانسک
 دعامز بوداز درگاه پاک رب عزتسک
 صفاسنده اولالر روضه فردوس اعلانسک
 اشارتدر مرادی رسک احوالنه یوخسنده
 غرض یوق قائلنده حق بیلور بو نظام عرفانسک
 اعالی‌یه حسد قیلمز ادانی‌یه عداوت هم
 شناکوی و دعاخوانیدر اول اعلانسک اداناسک
 دکل ایجادری خود آنسک بو کونه نظام و انشایی
 سلف ایتدکلری معلومیدر ارباب عرفانسک
 آتزلر سنسک تشنیعی بزه اهل غرض زیسرا
 جهانده کسه قورتلمش دکل طعنندن اعدانسک
 حسودسک قدح‌وزمی گوشه کیرمز بنم اصلا
 یتر تحسین و مدحی عارف و اهل دل اخوانسک

(»Hiljadite godine u vrijeme Derviš-paše Bajezidagića, mostarski pjesnik Šahin-zade Husam Čelebi s pseudonimom Adli,¹⁸ napisao je o mostarskim uglednicima mnoge duhovite dosjetke.« – Kadić, I 247–250).

Odakle si, o povjetarče, život darovao tom mrtvom tijelu što te traži
Donosiš li možda vijest o Mostaru koja duh snaži?

Dodi Isa,¹⁹ nek' zamrlo srce počne da udara
Glas sobom ponosi o zdravlju svih gopara

Hoće li pametnima predavanje držati rječiti Musevija
Učitelj ovoga zaljubljenika, odabranik između sufija

Da li probleme naroda mufti-efendija rješava
To sunce, što svijet svjetlom obasjava

Kako je uvaženi kadija što gradom šeće
U čijoj je prirodi zakon vasiona što se kreće

Hoće li se češće čuti pjesme Samije, stiliste-umjetnika
Učenog, vidovitog, svjetiljke koja prosipa zrake znanja

Hoće li tajne otkrivati Ismail-efendija
Mladim muridima, taj mudri šejh i sufija

Da li će Tābī, na polju šeriata prosvijetljen i uman
Pritijesniti mnogog koji je zulumčar i nepokoran

Darežljivi Šemsi-zade, zaljubljenik ljepotica
Hoće li pridobiti Kečedži-zade Osmana pomoću srca

Da li još danonočno zove prijatelje u svoj topli kutak ugledni Mahmud,
car svijeta osame
Derviš zaljubljenik, služeći im pri tom »berš« napitak

18. Adli Čelebi – Mostarac rođen je u Mostaru (XVI–XVII st.). Pjevao je na turskom jeziku. O njemu nemamo drugih podataka osim njegovih pjesama razasutih po raznim međžmuama. Koliko se do sada zna nije ostavio divan, ali s obzirom da ima pjesnika koji su ga oponašali, možemo pretpostaviti da je bio u svoje vrijeme cijenjen. (Mehmed Handžić: *Književni rad bosanskohercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1933, str. 113. Hazim Šabanović: *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973, str. 114–115).

19. Isa (Isus), sin Merjemin (Marijin), rođen je u Palestini, u kasabi Bayt al-lahm 622 godine prije Hidžre. Od tada (tj. od Isaova rođenja) počinju se računati godine nove ere. Po islamskom vjerovanju Isa je jedan od dvadeset pet vjerovjesnika koje Kur'an izrijeckom spominje i u čiju poslaničku misiju muslimani vjeruju. (Više o tome: Šemsuddin Sami: *Kamus-ul-A'lam*, V, Istanbul, 1893, str. 3228.).

À Medžazi,²⁰ što može stih do savršenstva dovesti
Da li će poeziju najvećeg Selmana²¹ premašiti

Ima li još Salih-efendijinih izlaganja nevoljama
I tegobne žrtve za dobro prijateljima

Hoće li se uvijek o nauci raspravljati
I pitanja »tefsira« kod Mahmud-ćehaje rješavati

Hoće li u dersšanu dolaziti na predavanje
Ćejvan, hatib lijepog i melodičnog glasa

Šta bi sa Sulejmanom i Ibrahim-efendijom
Dade l' Bog da namire gubitke što bezrazložno pretrpješe

Neka vječno živi Musadedić čiji čisti dah
I mesihovske riječi čine da svaki bolesnik bude zdrav

Hoće li Muhakkik iz kafane u kojoj stalno prebiva
Voditi i dalje brigu o manama prijatelja

Da li će čisto piće oživljavati zamrlo srce
Čisti »biser« Agića ako uspije »berš« koji život daje

Hoće li nešto biti od dječaćkih pjesama
Firazije – praznoglavog, brbljivog, neznalice

Hoće li vatra spaljivati grudi mladih softa
— Ko svijeća leptiricu – djevojačka ognjena ljepota

Da li će se truditi rječiti Muji²² da stiče znanja
Taj biser mora nauke, ružičnjak spoznanja

20. Medžazi, poznat i pod pseudonimom Šani (Mostar – 1610). Pjesnik na turkom jeziku. Spominju ga, što je prava rijetkost, i stare turske biografije pjesnika. Bašagić smatra da mu nadimak Medžazi (Metaforički) pristaje, jer pjeva u metaforama. Njegova najpoznatija pjesma je opis Starog mosta u Mostaru. Stihovi su mu prevedeni i na njemački jezik. (Safvet-beg Bašagić: *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912, str. 52; Omer Mušić: *Mostar u turskoj pjesmi*, Prilozi za orijentalnu filologiju XIV–XV, 1969, str. 73–100; Hivzija Hasandedeć: *Najstariji pjesnici Mostara*, Zora, Mostar, 1968–69, str. 301–303; Alija Isaković: *Biserje* Zbornik iz muslimanske književnosti, Zagreb, 1972, str. 223–224).

21. Bilo je više znamenitih Selmana. Ovdje je vjerovatno aluzija na nekog Selmana pjesnika. Kod Turaka su u XVI st. bila tri Selmana pjesnika: Aydinli Selman, učenik Kemal paše zade; Brusali Selman, učen čovjek, kaligraf, a kasnije i kadija u Rumeliji i treći, Selman iz Vardar Yenicesi (kasaba u Grčkoj, 27 km sjeverozapadno od Soluna), veliki stilist i pjesnik zagonetki u stihu (mu'amma). Kod Perzijanaca su bila dva pjesnika Selmana: Selman Mirza iz Isfahana i Selman Samedži (umro 769/1367–8.), znamenit pjesnik i učitelj princa Uvejsa sina Emir Šejh Hasana, osnivača dinastije Ilhana, u čijoj službi je bio. (Vid.: Š. Sami, *Kamus*. . . IV, str. 2605).

22. Muji – ne zna se tačno gdje i kada je rođen. Mehmed Handžić navodi da je Sarajlija i

Nasljednik je to svog oca, Ubejdiji²³ jasno je
Da u poeziji uvijek bude njegov učenik pravi

Hoće li se obradovati ili će teći suze zbog rastanka
Suze Ishaka što teku kao u Jakuba²⁴ za Jusufom²⁵

Bože! Tako ti robovanja tvojih robova iskrenih
Mene od služenja kraljici ljepotica ne odvoji

Je li Saduddin dostigao savršenstva Džemalija
Pravo reci, nije li on Mulahunkari svoga vremena

S kim se njiše Abdi Šah, čempres iz bašče ljepote
Zanesen sam podanik te ruže krasote

Hoće li Hasan-han s raspusnim tuđinkama tumarati
I ojađena srca istinskih ašika uznemiravati

Znaju li za zahvalu ašici Kilidži-zadea
Što su pali od mača ljubavi tog prkosnog dilbera

Zar se zbog zaboravnosti niko ne sjeća Korića
Čiji je soluf zamka za iskonsku pticu srca

Je li dobro Ibrâhim iz esnafa »kabila«
Koji je naklonjen savršenima, pristalica derviša

Druži li se još Čauš-zade zvani ljepotan s ništarijama
Da nije toga ne bi mu bilo ravna po vrednotama

Gleda li Zarif Omer ljepoticu koju uze
Ili danonoćno baca oko na šetalište žene

da je živio u XVII stoljeću. Šabanović prema naziri (paralela – u divanskoj poeziji pjesma koja rimom, izrazom, metrom, oblikom i motivom podsjeća na original), koja se nalazi u jednom kodeksu Orientalnog instituta (br. 4287) utvrđuje da je Mostarac. (Hazim Šabanović: Nav. djelo, str. 683).

23. Ubejdija – sin je Mostarca Zijaije Hasan-efendije. Po Handžiću živio je krajem XVI i početkom XVII stoljeća. (H. Šabanović: Nav. djelo, str. 208).

24. Jakub – po islamskom vjerovanju vjerovijesnik, otac vjerovijesnika Jusufa (Vidjeti bilješku 25). Imao je nadimak Israil, pa su se njegovi potomci prozvali Izraelićani (Banu Isra'il). Više vid.: *Kamus al – a'lam*, VI, str. 4800.

25. Jusuf (Jozef) sin Jakuba (Jakov) sina Ishakova (Isak) sina Ibrahimova (Abraham), po islamskom vjerovanju bio je vjerovijesnik kao što su mu bili i otac, djed i pradjed o kojima i Kur'an izrijekom i opširno govori. Jusuf se rodio 745. godine prije Isaova rođenja u gradu Harran-u, poznatom još iz doba Vizantije. (Danas je to malo mjesto udaljeno 35 km južno od grada Urfe u današnjoj Turskoj, blizu tursko-sirijske granice). Više u: Šemsuddin Sami, *Kamus al-a'lam*, III, str. 1936.; Seyit Kemal Karaalioglu: *Ansiklopedik Edebiyat Sozlugu*, Istanbul, 1978, str. 841.

Je li dobro Mahmud-beg, moj prijatelj stari
Junak na bojnopolju, al' i za druge stvari

Hoće li se davati gozbe za goste obične i odlične
U kući mog zeta Skenderovića Mehmed-age

Teži li i dalje Hadži-beg putu pravom
Taj učeni dostojan naziva »ispravni«

Bez traga i glasa na drugi svijet ode
Onaj što bijaše vrsni Muammaji²⁶ ovdje

Utrnula se svjetiljka družine derviške
Sklopio se defter života rječitog Šihabije

Edželski top sruši zid života Ahmed-agina
Iz tvrđave tijela istjera pticu života njegova

Molimo Boga Svevišnjega neka se nađu
U rajskom perivoju, u miru i uživanju

Prilike su da će im želje biti ispunjene
Bog zna da u ovim stihovima pjesnika ničeg lošeg nema

Višim ne zavidi, nižim neprijatelj nije
On moli Boga za jedne i druge

Ovakvo pjevanje nije njegov izum
Tako su pjevali predašnji učenjaci

Bacaju kamen mana na nas zlonamjerni
Al' do sada se niko od tog spasio nije

Do uha mi ne dopire zlonamjernika grdnja
Dosta mi je pohvala derviša-prijatelja.

26. Pjesnik koji piše zagonetke u stihovima. I za tu vrstu stihova kao i za pisanje tariha, potrebna je vještina i darovitost. Ovdje je očito aluzija na nekog mostarskog pjesnika »zagonetki u stihu« koji je uzeo i pseudonim Mu'ammaji. Mu'amma (u divanskoj književnosti) je posebna vrsta pjesme – zagonetke, koja krije ime neke ličnosti, za razliku od zagonetke »lugaz« u kojoj se krije neki drugi pojam.

ŠEHRENGIZ ADLI ČELEBIJA O MOSTARU

R e z i m e

U medievalnoj turskoj književnosti »šehrengiz« je najmanje zastupljeni žanr. Vjerovatno je to razlog što se tek u novije vrijeme o njemu nešto istražuje i piše. Čak i definicija ovog žanra koji je nastao u 16. st., nije definitivno utvrđena. Postoje mišljenja da je to pjesma napisana s ciljem da se opišu ljepote nekog grada i njegovih mladića i djevojaka; zatim, da je to pjesma koja daje opis jednog mjesta i njegovih viđenijih stanovnika. Taj opis može da bude pohvala ili pokuda, napisana jednostavnim, narodu razumljivim jezikom, koja izaziva uzbuđenje i ogovaranje. Postoje i druga, ovoj oprečna mišljenja koja su u uvodnom dijelu rada i iznesena.

To su samo razmišljanja i napomene o ovom neizučenom žanru, kao uvod za Šehrengiz Adli Čelebija Mostarca o Mostaru (puno mu je ime Adli Husam Čelebi Šahin-zade), pjesnika s kraja 16. st., savremenika poznatog Derviš-paše Bajezidagića-Mostarca i Hadži Derviša Žagrića-Mostarca, koji se prvi put ovdje objavljuje. Ovo je još jedan šehrengiz od do sada nekoliko objavljenih šehrengiza naših pjesnika o našim gradovima, na turskom jeziku, u ovom slučaju o Mostaru i njegovim viđenijim ljudima. Pjesnik im se obraća svakom napose i njihove dobre i loše osobine stavlja pod svoju pjesničku lupu. Pjesma se objavljuje kao još jedan produkt ovog žanra i kao još jedan argument u naučnom izučavanju, definisanju i vrednovanju ove pjesničke pojave.

SHAHRENGHIZ OF ADLI CELEBI ON MOSTAR

S u m m a r y

Shahrengiz is the most rarely found genre in mediaeval Turkish literature. The reason is probably the fact that there has not been any research on it until recently. This XVIth century genre has not even been defined yet. There are opinions that it was a poem written with the object of describing the beauty of a town and its young men and women; then, that it was a poem in which a town and its more prominent citizens were depicted. The description could be praise or criticism, written in simple colloquial language, which stirred excitement and gossip. There are other, different opinions put forth in the introduction to the present paper.

These are some meditations and comments on this insufficiently studied genre, offered as an introduction to the *shahrengiz* on Mostar of Adli

Celebi of Mostar (his full name was Adli Husam Celebi Shahin-zade), a poet from the end of the XVIth century, a contemporary of the famous Dervish-Pasha Bajezidagić of Mostar, and Haj Dervish Žagrić of Mostar, published in the present paper for the first time. This is another *shahrengiz* from among several unpublished poems of the same kind written by Yugoslav poets on Yugoslav towns in Turkish, in this case on Mostar and its prominent citizens. The poet writes about each of them separately, and discusses their good and bad characteristics. The poem is being published as a sample of the genre and as an argument in favour of the research and evaluation of this poetic genre.